

ΤΙ ΜΑΣ ΚΑΝΕΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΣ;¹

της Meyer, Carol²

Απόδοση στα ελληνικά: Μ. Ασημακοπούλου, Χ. Βάγια

Ομολογώ ότι στην αρχή ξαφνιάστηκα όταν η επιτροπή σας μου ζήτησε να παρουσιάσω το θέμα της σημερινής ομιλίας³. Ακόμη και με τις σημερινές συνθήκες, κάνετε ένα αισιόδοξο ερώτημα, ζητώντας έναν αυτοπροσδιορισμό. Για μένα, το ερώτημα είναι αισιόδοξο γιατί υπονοεί ότι αισθάνεστε ότι υπάρχει μια ταυτότητα της Κοινωνικής Εργασίας. Κι αυτό που χρειάζεται ν' αναλογιστούμε είναι: ποια είναι η μοναδικότητά της; πώς μπορούμε να διακρίνουμε τον κοινωνικό λειτουργό από τον ψυχολόγο ή τον ψυχίατρο; πώς μπορούμε να ξεχωρίσουμε τους κοινωνικούς λειτουργούς από μια επισκέπτρια νοσοκόμα ή άλλο παραϊατρικό προσωπικό; Ποιό είναι το έργο των κοινωνικών λειτουργών που παρουσιάζει ομοιομορφία ανεξάρτητα από το πλαίσιο εργασίας; Μ' άλλα λόγια, ποιοι είμαστε και πώς μπορούμε να πούμε στους άλλους ποιοι είμαστε;

Φυσικά δεν θα τολμούσα να κάνω τέτοιες ερωτήσεις αν δεν γνώριζα ότι υπάρχουν πιθανές απαντήσεις, και εσείς δεν θα βρισκόσαστε εδώ αν δεν πιστεύατε ότι υπάρχουν απαντήσεις σ' αυτές τις ερωτήσεις σχετικά με το ποιοι είμαστε και πόσο είναι αναγνωρισμένη η θέση μας μεταξύ των επαγγελματικών κλάδων και στα διάφορα πλαίσια που δουλεύουμε.

Μια πρόσφατη, προσωπική εμπειρία, δηλαδή η πιθανή επιλογή μου ως ενόρκου στο δικαστήριο, δίνει μια εικόνα μερικών απ' αυτά που θέλω να σας πω. Όπως ξέρετε, οι ένορκοι αποτελούνται πάντα από ένα αληθινά αντιπροσωπευτικό δείγμα πολιτών. Στη διάρκεια των δέκα ημερών που χρειάστηκαν για τη σύνταξη των καταλόγων των ενόρκων, στις μισές περίπου από τις συναντήσεις αναγνώριζα συναδέλφους κοινωνικούς λειτουργούς πολύ πριν δηλώσουν την ιδιότητά τους, από τις απαντήσεις που έδιναν στους δικηγόρους. Κατά σύμπτωση κι αυτοί συμπέραναν αρκετά νωρίς ότι ήμουν κοινωνική λειτουργός. Στη διάρκεια της ατέρμονης αναμονής εκείνων των δέκα ημερών, συζητήσαμε

-
1. Αναδημοσίευση από: Meyer, C. (1983). Τι μας κάνει κοινωνικούς λειτουργούς; *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, ΕΠΠΣΚΕ, τ.61 /1983, σελ.51-58.
 2. Η Dr. Carol Meyer (1924-1996) ήταν καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας στη Σχολή Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου Columbia της Ν. Υόρκης, Η.Π.Α.
 3. Η ομιλία έγινε στη Σχολή Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου Columbia της Ν. Υόρκης στις 7 Νοεμβρίου 1982, σε ειδική εκδήλωση που οργανώνουν οι φοιτητές στην αρχή κάθε ακαδημαϊκού έτους.

πολύ μεταξύ μας γι' αυτό που μας έκανε ν' αναγνωρίζουμε ο ένας τον άλλο. Χωρίς αυτό ν' αποτελεί τεστ, ίσως μερικοί από σας να το εύρισκαν ενδιαφέρον να ψάξουν για τα κοινά σημεία.

Το πρώτο πράγμα που προσέξαμε ήταν το φέρεσιμό μας, δηλαδή μια προσεκτική στάση, αλλά ακόμη κάτι περισσότερο, μια διάθεση κριτικής ακρόασης. Προφανώς, όλοι είχαμε εκείνο το εξεταστικό βλέμμα που υπονοεί κρίση, αξιολόγηση, αποτίμηση. Σύμφωνα με άλλους παρευρισκόμενους στην αίθουσα των ενόρκων, δεν δίνουμε την εικόνα του παθητικού ακροατή. Πολλοί έβλεπαν ότι το μυαλό μας δούλευε στην προσπάθεια να εκτιμήσουμε τις διάφορες υποθέσεις. Φυσικά, τα πιο χτυπητά χαρακτηριστικά στο φέρεσιμό μας ξεχώριζαν από τον τρόπο που απαντούσαμε στους δικηγόρους. Όταν μάθαιναν ότι είμαστε κοινωνικοί λειτουργοί περίμεναν από μας να μιλάμε και να συμπεριφερόμαστε σαν «ματωμένες καρδιές»... που ο Θεός ξέρει τι μπορεί να σημαίνει αυτή η φράση. Αντίθετα, η σιωπηλή κι επιφυλακτική στάση μας για αναζήτηση περισσότερων στοιχείων και οι σχετικά ουδέτερες απαντήσεις μας προκαλούσαν ανοικτά τις οποιεσδήποτε στερεότυπες απόψεις τους για μας. Μια τρίτη παρατήρηση έχει σχέση με τη συμπεριφορά των δικηγόρων, που συνήθως έχουν την τάση να πατρονάρουν τους ενόρκους, μ' εμάς εγκατέλειψαν την προσπάθεια να μας πείσουν να πούμε ή να μην πούμε πράγματα υπέρ των πελατών τους. Οι κριτικές παρατηρήσεις μας και η ουδετερότητά μας είχαν ένα πολύ γνωστό αποτέλεσμα, που αποτελεί και την τελική μας παρατήρηση. Κανείς κοινωνικός λειτουργός δεν έγινε δεκτός σε επιτροπή ενόρκων.

Αυτή η εμπειρία δείχνει, κατά έναν αμεθόδευτο τρόπο βέβαια, ότι πιθανόν να υπάρχει ένα ευπροσδιόριστο πορτραίτο του κοινωνικού λειτουργού που συσχετίζεται με επαγγελματικές επιδιώξεις, γνώσεις, αξίες και δεξιότητες, οι οποίες τελικά συνθέτουν «το δακτυλικό αποτύπωμα» της επαγγελματικής του υπόστασης. Χωρίς αμφιβολία κάτι παρόμοιο μπορεί να λεχθεί και για τους γιατρούς, δικηγόρους, τις νοσοκόμες, τους δάσκαλους και άλλες επαγγελματικές ομάδες: η καθεμιά έχει το δικό της «δακτυλικό αποτύπωμα». Για να αισθάνεται κανείς ότι ανήκει σε μια επαγγελματική ομάδα, χρειάζονται περισσότερα από μία αδελφική χειραψία, μια αμοιβαία αναγνώριση σε μια σύσκεψη ή κοινή ενδυμασία. Είναι απαραίτητο να υπάρχουν σκοποί κοινής αποδοχής, ένα ευπροσδιόριστο είδος γνώσης, συνεπής προσήλωση σε ορισμένες αξίες και μια σειρά μεθόδων και δεξιοτήτων που να μεταδίδονται σε άλλους. Όταν όλα αυτά συνυπάρχουν προσδιορίζουν τον κοινωνικό λειτουργό και κανέναν άλλο.

Το αντικείμενο της Κοινωνικής Εργασίας ασκείται από τον 19ο αιώνα, μετακινώντας το κέντρο βάρους του σύμφωνα με τους καιρούς και το ενδιαφέρον του κοινού. Σήμερα, στη δεκαετία του 1980, υπάρχει απόλυτη συμφωνία όση ποτέ άλλοτε μεταξύ μας, ότι κύρια επιδίωξη της κοινωνικής εργασίας είναι η υποστήριξη, η αποκατάσταση, η προάσπιση, ή η προαγωγή των ανθρώπων στις συναλλαγές τους με το περιβάλλον τους.

Δεν θέλω να επιμείνω σ' αυτό τον τομέα για λόγους χρόνου και γιατί δεν κάνω μάθημα σε τάξη. Αλλά αυτή η επιδίωξη που εκφράζει το αντικείμενο της επιστήμης μας, το ενδιαφέρον για το ψυχοκοινωνικό σύνδρομο όπως θα' λεγε η Gordon Hamilton, ή για τον άνθρωπο και το περιβάλλον, ή για το οικοσύστημα όπως θα 'λεγαν άλλοι θεωρητικοί (οι διάφοροι όροι υπονοούν την ίδια ιδέα) δηλώνει ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί απευθύνονται αποκλειστικά σε περιπτώσεις (ατόμων, οικογενειών, ομάδων, κοινοτήτων, κοινωνικής πολιτικής, σχεδιασμού, οργάνωσης και έρευνας) μέσα στο ίδιο πάντα πλέγμα ανθρώπων και περιβάλλοντος. Στην πρακτική άσκηση μπορεί να υπάρχει διαφοροποίηση σε σχέση με τις μεθόδους ή τη στρατηγική, αλλά η επιδίωξη να δουλεύουμε στην αρένα των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους παραμένει σταθερή, όπου κι αν δουλεύουμε, ό,τι κι αν κατορθώνουμε με τις διάφορες μεθόδους κοινωνικής εργασίας. Δεν πιστεύω ότι κάποιο άλλο επάγγελμα έχει δηλώσει παρόμοιο αντικείμενο.

Ας πάρουμε οποιονδήποτε τομέα, πλαίσιο πρακτικής ή οργάνωση όπου εργάζονται κοινωνικοί λειτουργοί με τη διαμεθοδική, την κλινική προσέγγιση, ως σχεδιαστές ή ως ερευνητές. Οι ψυχίατροι στις οργανώσεις ψυχικής υγείας θεραπεύουν τους ασθενείς χωρίς να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στις οικογένειές τους και τους δίνουν εξιτήριο από τα ψυχιατρεία χωρίς να γνωρίζουν τις κοινότητες στις οποίες αυτοί επιστρέφουν. Γιατροί, δικηγόροι, δικαστές, δάσκαλοι... όλοι είναι ειδικοί σ' αυτό που κάνουν, αλλά συγκεντρώνουν τη δραστηριότητά τους σ' εκείνο το κομμάτι ζωής του ατόμου για το οποίο έχουν εκπαιδευτεί να φροντίζουν. Καμιά απ' αυτές τις ειδικότητες δεν αντιμετωπίζει τον ασθενή, πελάτη, κατηγορούμενο, ή σπουδαστή στο περιβαλλοντικό του πλαίσιο, όπου το ίδιο το περιβάλλον αποτελεί μια μεταβλητή που πρέπει να δουλέψουν μαζί της. Οι οικογενειοθεραπευτές πλησιάζουν το κοινωνικολειτουργικό μοντέλο, αλλά όχι ακριβώς, γιατί παρ' όλο που τούς ενδιαφέρουν οι συναλλαγές και αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, περιορίζονται μόνο σ' αυτή. Αλλά η οικογένεια δεν αποτελεί το μοναδικό περιβάλλον συναναστροφής ενός ατόμου. Αντίθετα, πιστεύω ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί που δουλεύουν με οικογένειες έχουν πλήρη γνώση αυτής της πραγματικότητας, κι έτσι μπορούν να διακριθούν από άλλους μη κοινωνικούς λειτουργούς που εφαρμόζουν την ίδια προσέγγιση.

Πιθανώς, η απάντηση στην ερώτηση για τις γνώσεις των κοινωνικών λειτουργών, που τόσο ξεχωρίζουν, βρίσκεται στην υπερβολική ποσότητα που χρειάζεται ν' αφομοιωθεί. Ένας ψυχαναλυτής πρέπει να μάθει μόνο για τις ασυνείδητες εκδηλώσεις του ατόμου στη συνειδητή του ζωή. Τουλάχιστον υπάρχει κάποιο όριο απαιτούμενων γνώσεων προκειμένου να κάνει τη δουλειά του. Ο ψυχαναλυτής δεν χρειάζεται να γνωρίζει για ομαδικά φαινόμενα, όπως π.χ. τη συχνότητα της παιδικής κακοποίησης σε μια κοινότητα, ή πώς επιβιώνουν ζώντας στους δρόμους οι άστεγοι, ή για τους δείκτες ανεργίας, ή για τις επιπτώσεις που έχει στις οικογένειες η επιστροφή ενός βαριά σχιζοφρενικού μέλους, ή για τον αριθμό των μαθητών ενός Λυκείου που βρίσκονται με προσωρινή

αναστολή, ή για τον τρόπο που το Υπουργείο και τα Κέντρα Πρόνοιας μεταχειρίζονται τους επιδοτούμενους ή για τους περιορισμούς των επισκέψεων από τους φυσικούς γονείς στα παιδιά τους, τα οποία έχουν τοποθετηθεί σε ανάδοχες οικογένειες. Αυτά όλα ενδιαφέρουν όμως άμεσα έναν κοινωνικό λειτουργό, γιατί αποτελούν τ' απαραίτητα υλικά για μια ψυχοκοινωνική αξιολόγηση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Αφήνοντας απέξω σχετικές και σημαντικές πληροφορίες για την πραγματική, κοινωνική κατάσταση είναι σαν να παραμορφώνουμε το ιστορικό και να δημιουργούμε προσκόμματα στην αντιμετώπιση. Τα όρια των γνώσεων για έναν κοινωνικό λειτουργό είναι πράγματι πολύ, πολύ πλατιά. Προσπαθούμε να τα περιορίσουμε δημιουργώντας τομείς πρακτικής άσκησης, έτσι που να μη χρειάζεται οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί να γνωρίζουν τα πάντα, αλλά να έχουν μια επαρκή γνώση σ' έναν τομέα μέσα σε κάποια όρια.

Παρ' όλα αυτά, για να πραγματοποιήσουμε τους σκοπούς της κοινωνικής εργασίας που επικεντρώνονται στο πλέγμα «άνθρωπος - περιβάλλον», χρειάζονται πολλές γνώσεις για πολλά πράγματα. Οι άνθρωποι είναι η πρωταρχική μας φροντίδα. Όλοι μας αποβλέπουμε στην ευημερία τους, ανεξάρτητα από τον τομέα δράσης μας και την προσέγγιση που ακολουθούμε. Οι τρόποι για να μάθεις τους ανθρώπους είναι ατέρμονοι: ως άτομα, -μέσα στην οικογένεια, στις ομάδες, οργανώσεις, κοινότητες- ως παιδιά, νέους και ενήλικους όλων των ηλικιών και ως ασθενείς, πελάτες, σπουδαστές, κατοίκους και πολίτες. Ταξινομώντας το περιβάλλον για να το γνωρίσουμε από κοινωνίες μέχρι την πόλη και το χωριό, από το οργανωμένο πλαίσιο ως το σπίτι, από την κυβερνητική κοινωνική πολιτική ως τον άγραφο κώδικα συμπεριφοράς των οικογενειών, δεν απαιτούνται βέβαια απεριόριστες γνώσεις, αλλά ομολογώ ότι δυσκολεύομαι να διακρίνω τα όριά τους. Υπάρχουν πάντως διάφορα αντίδοτα για το άγχος που προκαλεί η αναγκαιότητα των πολλαπλών γνώσεων.

Π ρ ώ τ α, πρέπει να μάθουμε να ζούμε με την αβεβαιότητα και να είμαστε πεπεισμένοι ότι ποτέ δεν μπορούμε να μάθουμε τα πάντα.

Δ ε ύ τ ε ρ ο ν, βοηθά πολύ η σωστή εκτίμηση και η οργανωμένη σκέψη σχετικά με τη δουλειά μας. Έτσι τουλάχιστον αποκτάμε εσωτερικευμένες προδιαγραφές των όσων ξέρουμε και δεν ξέρουμε, και έτσι μπορούμε να ρωτήσουμε άλλους ή να ερευνήσουμε από μόνοι μας για περισσότερα.

Τ ρ ί τ ο ν, μπορούμε να επιδιώξουμε το συνδυασμό ιδεών και γνώσεων αντί να τα εξετάζουμε από διαφορετική σκοπιά το καθένα.

Καθένας μας χρησιμοποιεί διαφορετικές εννοιολογικές ετικέτες γι' αυτό το συνθετικό έργο και κάθε σχολή Κοινωνικής Εργασίας έχει τις δικές της στα προγράμματα σπουδών. Π.χ. αν εργαζόμαστε σε υπηρεσίες παιδικής και οικογενειακής μέριμνας, χρειάζεται να γνωρίζουμε για το μεγάλο τομέα της κοινωνικής πολιτικής και για τις υποδιαίρεσεις της πολιτικής για την παιδική πρόνοια και την οικογενειακή περίθαλψη. Μετά ακολουθεί η ενημέρωσή μας για τις πληθυσμιακές ομάδες τις οποίες

εξυπηρετούμε και για τα ιδιαίτερα προβλήματά τους και συνεχίζουμε με την αναζήτηση γνώσεων για το συγκεκριμένο πρόβλημα που μας απασχολεί. Τέλος υπάρχει το πλήθος των γνώσεων σε σχέση με τη μέθοδο την οποία επιλέγουμε για να ειδικευτούμε: κλινική άσκηση, προγραμματισμός και σχεδιασμός, κοινοτική οργάνωση, διοίκηση ή έρευνα. Τόσο πολλή γνώση, απαραίτητη όμως για τη δουλειά μας, είτε αυτή είναι μια μεμονωμένη περίπτωση, ένα πρόβλημα, ένα διοικητικό ζήτημα είτε μια κοινότητα ή μια υπηρεσία, που τελικά όμως συναρμολογείται και γίνεται αναπόσπαστο μέρος του εαυτού μας.

Υπάρχει ένα προσδιορισμένο είδος μάθησης στην Κοινωνική Εργασία, και για μια ακόμη φορά αναφέρομαι στο πρόγραμμα σπουδών των σχολών, επειδή υπάρχει ένας ιδιαίτερος τρόπος που οι γνώσεις συνδυάζονται για να χρησιμοποιηθούν στην πράξη. Όταν επιτελεσθεί αυτό το έργο, ο κοινωνικός λειτουργός έχει επίγνωση των επαγγελματικών του επιδιώξεων και είναι προετοιμασμένος να ασκήσει την κοινωνική εργασία σ' ένα συγκεκριμένο τομέα. Είναι δε απαλλαγμένος από κάθε σύγχυση με οποιαδήποτε άλλη επαγγελματική ειδικότητα. Αυτά που γνωρίζουμε πρέπει να αποτελούν τη βάση αυτών που κάνουμε. Ακόμη, αυτά που γνωρίζουμε συναρμολογούνται στην πράξη πολύ διαφορετικά απ' ό,τι στην ψυχιατρική, την ψυχολογία ή άλλες ειδικότητες και κλάδους. Για άλλη μια φορά διακρίνεται «το δακτυλικό αποτύπωμα», η ταυτότητα της Κοινωνικής Εργασίας και κανενός άλλου επιστημονικού κλάδου.

Παράδειγμα: Πού αλλού παρά στην κοινωνική εργασία θα περίμενε ο θεραπευτής να του ζητηθεί να γνωρίζει τις επιπτώσεις του νόμου για τα μεταρρυθμιστικά μέτρα στην παιδική προστασία ή για την ειδική αγωγή κι επαγγελματική αποκατάσταση των αναπήρων; Κι αυτό οφείλεται στη μοναδική κοινωνική αδυναμία της κλινικής κοινωνικής εργασίας: ότι δηλαδή εργαζόμαστε στους τομείς πρόνοιας και ψυχικής υγείας που διέπονται από νομοθετικές ρυθμίσεις. Οι τελευταίες θέτουν περιορισμούς και τα όρια της επιτελούμενης εργασίας, αλλά και τα προγράμματα που απορρέουν απ' αυτές συχνά γίνονται αιτίες σύγκρουσης για τους πελάτες μας. Από την άλλη πλευρά, πού αλλού παρά στην κοινωνική εργασία υπάρχει η απαίτηση να γνωρίζουν οι σχεδιαστές για την ανθρώπινη ψυχολογία και συμπεριφορά; Για να μη χάνεται η ανθρώπινη διάσταση σ' όσους εργάζονται σε μη κλινικές προσεγγίσεις, είναι απαραίτητο να έχουν γνώση της ανθρώπινης πλευράς στην εξίσωση «άνθρωπος - περιβάλλον».

Οι κοινωνικοί λειτουργοί μαθαίνουν για την αστική κοινότητα όχι μόνο γιατί αποτελεί το πλαίσιο ζωής και δράσης των πελατών τους, αλλά και γιατί πρέπει να δουλέψουν με το αστικό περιβάλλον και να το χρησιμοποιήσουν σαν μια πηγή ή, αν θέλετε, σαν μια θεραπευτική παρέμβαση. Η αλήθεια είναι ότι η ζωντανή και δυναμική άσκηση της κοινωνικής εργασίας δεν γίνεται ποτέ σ' ένα περιβαλλοντικό κενό. Κι αυτό ισχύει και για την ιδιωτική άσκηση του επαγγέλματος. Όσοι κοινωνικοί λειτουργοί ασκούν ιδιωτικό επάγγελμα, θα πρέπει να εργάζονται ως κλινικοί κοινωνικοί λειτουργοί και όχι ως

ψυχοθεραπευτές. Η ψυχοθεραπεία αποτελεί ένα μόνο μέρος της κλινικής δουλειάς. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι κλινικοί κοινωνικοί λειτουργοί στα ψυχιατρικά πλαίσια δεν παριστάνουν τον ψυχίατρο και στα νοσοκομεία τον χειρουργό. Αυτή είναι η ουσία της διεπιστημονικής πρακτικής, όπου διαφορετικά επαγγέλματα συμβάλλουν με διαφορετικές μεθόδους στην επίλυση του ίδιου προβλήματος και όχι ότι το ένα υιοθετεί την τεχνική του άλλου.

Είναι τρομερά σημαντικό, ιδιαίτερα για τους κοινωνικούς λειτουργούς, να ξέρουν ποιοι είναι και τί κάνουν, επειδή εργάζονται σε τόσα πολλά πλαίσια μαζί με άλλους επαγγελματίες διαφορετικών επαγγελμάτων, ή, όπως στα εργατικά συνδικάτα για παράδειγμα, χωρίς άλλους επαγγελματίες γύρω τους. Μόνο στις υπηρεσίες για την οικογενειακή περίθαλψη και στον τομέα της παιδικής προστασίας ασκείται πρωταρχικά η κοινωνική εργασία. Παραδοσιακά, αυτοί οι τομείς χαρακτηρίζονται ως πρωτογενή πλαίσια εφαρμογής της. (Παρ' όλο που τώρα στο δημόσιο τομέα υπάρχει μεγάλη εισβολή δικηγόρων και διοικητικών υπαλλήλων...) .

Είναι οδυνηρό σήμερα να θυμόμαστε τους ρόλους που οι κοινωνικοί λειτουργοί κάποτε περιφρόνησαν. Για παράδειγμα, η επιμέλεια ανηλίκων και η επιτήρηση αποφυλακισμένων θα ήταν δύο από τους τομείς που θα μπορούσαμε τώρα να είχαμε ουσιαστική δράση. Ενώ η κοινωνική εργασία μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση όλων των κοινωνικών προβλημάτων, κατά κάποιο τρόπο υπάρχουν ορισμένες ειδικές περιοχές που η κοινωνική εργασία μπορεί να προσφέρει μοναδική βοήθεια. Ίσως στο παρελθόν, οι κοινωνικοί λειτουργοί προσπαθούσαν να είναι περισσότερο, αυτό που αποκαλούμε, ώριμα άτομα, αντί να επιδιώκουν να διαμορφώσουν τη δική τους επαγγελματική ταυτότητα. Με κάποια ειρωνεία θα λέγαμε, αυτό βρίσκεται πάλι σε ζήτηση στο σημερινό μας κόσμο. Μπορούμε ν' ανταποκριθούμε στο ύψος των περιστάσεων;

Παρ' όλα αυτά δεν τελειώσαμε ακόμα με την αποσαφήνιση της ταυτότητάς μας. Όπως ανέφερα προηγουμένως, είναι ο ξεχωριστός τρόπος που συνδυάζονται οι ειδικοί επαγγελματικοί σκοποί, οι γνώσεις, οι αξίες και οι δεξιότητες που διαφοροποιούν τους κοινωνικούς λειτουργούς από τ' άλλα ανθρωπιστικά επαγγέλματα. Οι αξίες μας μπορεί να μην είναι τόσο διαφορετικές απ' ό,τι των άλλων ανθρώπων, αλλά δίνουμε μεγάλη έμφαση σ' αυτές στην κοινωνική εργασία. Η δεοντολογία του επαγγέλματος, τα βιβλία μας, τα επιστημονικά περιοδικά μας, οι καθηγητές μας, οι επόπτες μας και οι συνάδελφοί μας μάς υπενθυμίζουν συνεχώς ότι έχουμε ταχθεί υπέρ της αυτοδιάθεσης του ατόμου και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Βέβαια δεν είμαστε οι μόνοι που πιστεύουμε σ' αυτές τις αξίες, αλλά επειδή κινούμαστε στην περιοχή «άτομο – περιβάλλον» και βρισκόμαστε ανάμεσα σε αλληλοσυγκρουόμενες αξίες, η ευαισθησία μας όσον αφορά αυτές τις αξίες έχει οξυνθεί. Δεν μας επαρκεί να μοιραζόμαστε τους σκοπούς τους επαγγελματικούς ή να γνωρίζουμε πολλά. Η σύγκρουση αξιών είναι μια καθημερινή πραγματικότητα που βάζει σε δοκιμασία όλα όσα ξέρουμε και όλα όσα κάνουμε. Το γεγονός ότι εργαζόμαστε σ' ένα περιβάλλον ψυχοκοινωνικών συναλλαγών προϋποθέτει

ότι πρέπει να φέρουμε διπλή ευθύνη, τόσο για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του πελάτη όσο και για την επίτευξη των σκοπών της κοινωνικής οργάνωσης, που όμως μπορεί να βρίσκονται σε σύγκρουση μεταξύ τους. Το γεγονός ότι είμαστε ένα επάγγελμα που αντανακλά τα συμφέροντα της κοινωνίας μπορεί να μας εμπλέκει στη σύγκρουση αξιών μεταξύ μιας ορισμένης κοινωνικής πολιτικής και των αναγκών του πελάτη. Το να επαναπαυθούμε στους επαγγελματικούς μας σκοπούς ή στις γνώσεις μας δεν μπορεί πάντοτε να μας σώσει. Έτσι θα πρέπει να έχουμε μία ξεκάθαρη αντίληψη για τη φύση των ανθρωπίνων και κοινωνικών αξιών μας. Αυτές είναι που θα μας κατευθύνουν στο τί πρέπει να κάνουμε. Οι διάφορες κρίσεις μας στον τομέα της εφαρμοσμένης επιστήμης της Κοινωνικής Εργασίας δεν γίνονται μέσα σ' ένα εργαστήριο, διότι δεν έχουμε ελεγχόμενες συνθήκες εργασίας και συχνά δεν υπάρχει ούτε εμπειρική επαλήθευση για ό,τι έχουμε να κάνουμε. Η δεοντολογία είναι απλά ένας οδηγός συμπεριφοράς, που αξίζει να τον γνωρίζουμε και να θεωρούμε την εφαρμογή του επαγγελματική μας ευθύνη. Αλλά πίσω από αυτό βρίσκεται ο ίδιος μας ο εαυτός. Δεν νομίζω ότι οι άνθρωποι που βάζουν πάνω απ' όλα την αλήθεια, την ελευθερία και τη δικαιοσύνη βρίσκονται κυρίως στην κοινωνική εργασία, και έτσι μπορούν να ξεχωρίσουν για τις υψηλές αξίες τους. Αλλά ο κοινωνικός λειτουργός που δεν πιστεύει σ' αυτές τις αξίες μπορεί ν' ανακαλύψει ότι αυτό είναι το πιο δυσβάσταχτο απ' όλα τα επαγγέλματα.

Τώρα ερχόμαστε στο μέρος που ξέρω ότι περιμένετε, σχετικά με τις μοναδικές μας δεξιότητες. Δεν μπορεί κανείς να χαρακτηρίσει έναν κοινωνικό λειτουργό από τις δεξιότητές του και μόνο, όπως δεν μπορούμε να κρίνουμε ένα βιβλίο από τον τίτλο του. Πιθανόν να παρατηρήσατε ότι αναπτύσσοντας τους επαγγελματικούς σκοπούς, έπειτα τις γνώσεις, μετά τις αξίες και τώρα τις δεξιότητες, τονίζω όλο και λιγότερο τη βεβαιότητα για τη μοναδικότητα της κοινωνικής εργασίας στα διάφορα πλαίσια και σε σχέση με τ' άλλα ανθρωπιστικά επαγγέλματα. Στην πραγματικότητα βλέπω αυτή τη μοναδικότητα να «συναρμολογείται» όπως ένα τηλεσκόπιο, όπου όλοι οι φακοί ενώνονται μεταξύ τους και ο τελευταίος και μικρότερος, ως τον ονομάσουμε δεξιότητες, οφείλει το στήριγμα και την ισορροπία του στους προηγούμενους φακούς. Διότι οι δεξιότητες και η χρησιμοποίησή τους βασίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος στην επιλογή αξιών που ξεκινούν από τη συγκεκριμένη γνώση μας για τις διάφορες καταστάσεις, που στη συνέχεια και αυτές διαμορφώνονται από τους σκοπούς μας. Μόνο αν τα βάλουμε όλα αυτά μαζί έχουμε ένα σύνολο με τη μοναδικότητα που γυρεύουμε. Αυτό ισχύει για τους σκοπούς, τις γνώσεις, τις αξίες και τις δεξιότητες. Μόνο σε συνδυασμό, ενωμένα τα κομμάτια αυτά, όπως σ' ένα τηλεσκόπιο, θα μπορούσε ένα οποιοδήποτε απ' αυτά να μας θυμίζει κοινωνική εργασία και μόνο κοινωνική εργασία.

Οι δεξιότητες που χρησιμοποιούμε -η ανίχνευση και η αξιολόγηση μεταξύ των άλλων- έχουν να κάνουν με μια διαδικασία σκέψης και συναισθήματος λίγο ή πολύ. Οι παρεμβάσεις, όπως η χρησιμοποίηση της επαγγελματικής σχέσης με ευαισθησία, η συνέντευξη που γίνεται σκόπιμα για ένα

συγκεκριμένο σκοπό, η εποικοδομητική χρήση προσωπικών, οικογενειακών και κοινοτικών πηγών και η ανάπτυξη νέων είναι οι σπουδαιότερες κλινικές παρεμβατικές δεξιότητες που έχουν σχέση με όλα όσα έχουμε αναφέρει προηγουμένως. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή προγραμμάτων που αφορούν υπηρεσίες απαιτούν διαφορετικές δεξιότητες, όπως οργάνωση, εργασία με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, κατάστρωση προϋπολογισμού και ό,τι άλλο αφορά το προσωπικό της οργάνωσης, αλλά και αυτά όλα έχουν σχέση με τους σκοπούς, τις γνώσεις και τις αξίες της κοινωνικής εργασίας. Με άλλα λόγια θα υπάρξει μια αξιοσημείωτη διαφορά στο τι, πώς και γιατί του κλινικού επιστήμονα και του σχεδιαστή προγραμμάτων όταν πρόκειται για έναν κοινωνικό λειτουργό, παρά όταν πρόκειται για κάποιον που κατέχει θέση στη δημόσια διοίκηση ή για ένα διευθυντή επιχειρήσεων, για έναν οικονομικό ερευνητή ή για έναν ψυχολόγο.

Αλλά εκτός από τη μοναδικότητα των επιδιώξεων, των γνώσεων, των αξιών και των δεξιοτήτων και ιδιαίτερα του τρόπου που λειτουργούν το ένα σε συνδυασμό με το άλλο, υπάρχει κάτι περισσότερο που χαρακτηρίζει την ταυτότητά μας. Είμαστε γνωστοί σε ορισμένα μέρη σαν το δεύτερο αρχαιότερο επάγγελμα στον κόσμο, αν κανείς ανατρέξει στην ιστορία πριν δημιουργηθούν τα επαγγέλματα και θελήσει να προσδιορίσει την κοινωνική εργασία κάπως χαλαρά. Το επάγγελμά μας έχει επιζηήσει πολέμους και καταστροφές ακριβώς όπως θα επιζηήσει και την προεδρία του Ρήγκαν. Αυτή η επιμονή μας, η ικανότητα να επιβιώνουμε είναι σίγουρα ένα μοναδικό χαρακτηριστικό του επαγγέλματός μας. Σε κάθε πολιτική εποχή στην ανάπτυξη αυτής της χώρας, έχουμε επιμείνει. Στη φιλανθρωπία, στην κοινωνική μεταρρύθμιση, στις κοινωνικές ασφάλισεις, στην καταπολέμηση της φτώχειας, στην ομοσπονδοποίηση και στην αποκέντρωση. Πιστεύω ότι αυτό έχει να κάνει με το ότι είμαστε μέρος της κοινωνικής δομής. Ως κοινωνικός θεσμός παραμένουμε στους καλούς καιρούς αλλά και στους κακούς. Δεν μπορούμε να πάψουμε να είμαστε μέρος της δομής αυτής. Νομίζω ότι η επιμονή μας έχει κάπως να κάνει με τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε την αλλαγή. Όσο και αν είναι οδυνηρό, η αλλαγή είναι αναπόφευκτη και μέρος της πραγματικότητας της ζωής. Η προσοχή που δώσαμε στην πραγματικότητα όσον αφορά τους επαγγελματικούς μας σκοπούς θα πρέπει να μας έχει κάνει ρεαλιστές, διότι έχουμε δοκιμασθεί, ένας θεός ξέρει πόσο, και δεν έχουμε γίνει δεινόσαυροι. Πιστεύω επίσης, ότι είναι ο ενοχλητικός ρόλος μας στην κοινωνία που έχει συμβάλλει στην επαγγελματική μας επιβίωση. Άνθρωποι και κυβερνήσεις ξέρουν ότι τους θυμίζουμε το κοινωνικό τους συμβόλαιο. Το ενδιαφέρον μας για τους φτωχούς, για τους άστεγους, τους άρρωστους, τους παραμελημένους, τους φοβισμένους, τους τρελούς, τους ανθρώπους που παλεύουν σ' αυτό τον κόσμο, έχει κάνει το κοινό και την κυβέρνηση να μας δώσουν αρκετά μεγάλη περιοχή δράσης, στις περιπτώσεις που δεν μας αποφεύγουν συστηματικά. Μερικές φορές είμαστε η συνείδησή τους, άλλες πάλι αντιμετωπίζουμε την άρνησή τους. Αλλά ξέρουμε τι κάνουν οι “αντίξοες καταστάσεις”. Μας κινητοποιούν, μας κάνουν ν' αντεπεξερχόμαστε στις δοκιμασίες του άγχους και μας προσφέρουν την ευκαιρία να είμαστε

αιρετικοί με έναν κοινωνικά παραδεκτό τρόπο. Όμως μεγαλύτερης σημασίας είναι το γεγονός ότι οι άνθρωποι χρειάζονται κοινωνικούς λειτουργούς και πιστεύω ότι τίποτα δεν θ' αλλάξει αυτό το γεγονός. Θα είμαστε πάντοτε εκεί όταν θα μας χρειάζονται.

Δεν υπάρχει αμφιβολία για μένα ότι η Κοινωνική Εργασία θα επιζήσει σ' αυτούς τους φοβερούς καιρούς. Ακριβώς επειδή εμείς οι κοινωνικοί λειτουργοί δηλώνουμε την παρουσία μας σε όλους τους θεσμούς της κοινωνίας, εργαζόμενοι με όλες τις τάξεις και τύπους ανθρώπων, φαίνεται ότι θα τα καταφέρουμε καλλίτερα από το να επιζήσουμε απλώς. Η έγνοια μας θα πρέπει να είναι πώς θα επιβιώσουμε. Όσο μεγαλύτερη είναι η αποτελεσματικότητά μας τόσο πιο πολύ μας χρειάζονται. Αλλά η μοναδικότητά μας αντανακλά το συνδυασμό των σκοπών, των γνώσεων, των αξιών και των δεξιοτήτων. Αν δεν υιοθετήσουμε αυτό το μοντέλο, αν κρύψουμε την ταυτότητά μας ή επιδιώξουμε να είμαστε όπως οι άλλοι - οποιοδήποτε άλλοι παρά οι εαυτοί μας - αν κοροϊδεύουμε για το ποιοι είμαστε, τότε θα χάσουμε αυτή μας την ταυτότητα κι ο αγώνας θα πάει χαμένος και η κοινωνική εργασία θα πρέπει ν' ανακαλυφθεί πάλι από την αρχή. Αυτό σημαίνει ότι όταν εργαζόμαστε σε μία τράπεζα δεν γινόμαστε τραπεζίτες, ούτε γινόμαστε γιατροί, δικηγόροι ή ψυχίατροι. Όταν εργαζόμαστε σε γραφειοκρατικές υπηρεσίες είμαστε πάνω απ' όλα κοινωνικοί λειτουργοί. Όταν βρισκόμαστε σε εργατικά συνδικάτα ή εξασκούμε ιδιωτικά το επάγγελμα, θυμόμαστε ποιοι είμαστε και ανάλογα ενεργούμε.

Καθώς ψάχνουμε για την ταυτότητά μας πρέπει να είμαστε μαχητικοί για να τη διαμορφώσουμε και να τη διαφυλάξουμε. Υπάρχουν πειρασμοί εκεί έξω για μας να γίνουμε χαμαιλέοντες και υπάρχουν διάφορες απειλές να υποβιβαστούμε, που μπορεί μόνο τότε να πετύχουν, αν εμείς το επιτρέψουμε. Νομίζω ότι η επαγγελματική μας ταυτότητα μπορεί να είναι ένα βάρος αλλά και μια ευλογία. Ελπίζω ότι θα βρείτε ότι αξίζει τον κόπο, όπως πολλοί από εμάς πιστεύουμε, να παλέψουμε να τη διατηρήσουμε.